

НОВА ГРУНТОВНА ПРАЦЯ ЗІ СЛОВАЦЬКОЇ ГІДРОНІМІЇ¹

Одне з найважливіших завдань гідроніміки – комплексний лінгвістичний аналіз назв водойм певного басейну. Його розв’язання дасть змогу поступово описати гідронімікон визначеної території – конкретного регіону або країни в цілому. Слов’янські гідронімічні студії розвиваються саме в цьому напрямі. Це особливо помітно на прикладі словацької гідроніміки. Останнім часом тут з’явилася низка монографічних видань у межах національного проекту “Hydronymia Slovaciae”, мета якого – історико-лінгвістичне й лексикографічне опрацювання словацької гідронімії як частини загальноєвропейської. Маємо на увазі роботи Л. Сичакової (Sičáková L. *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej*. – Prešov, 1996), М. Майтана у співавторстві з польським ономастом К. Римутом (Majtán M., Rymut K. *Hydronymia povodia Oravy*. – Bratislava, 2006, доповнене й доопрацьоване видання 1985 р.), М. Майтана й П. Жига (Majtán M., Žigo P. *Hydronymia povodia Ipl’a*. – Bratislava, 1999), Я. Кршка (Hydronymia povodia Turca. – Banská Bystrica, 2003; його ж: *Hydronymia povodia Hrona*. – Banská Bystrica, 2008), Ю. Гладкого (Hydronymia povodia Nitra. – Trnava, 2004). Зазначений перелік нещодавно доповнився ще однією працею Ю. Гладкого – “Hydronymia povodia Dudváhu”, яка, власне, і є об’єктом нашої уваги.

Робота складається з таких частин: вступу, гідрографічної характеристики басейну, засад опрацювання словникових статей, структури словникової статті, історико-етимологічного словника гідронімів (2 частини: назви протічних водойм і назви водних поверхонь (криниці, озера, тоні) та джерел), гідрографічного покажчика приток Дудвагу, списків опрацьованих карт, джерел і літератури, умовних скорочень, назв поселень, у яких чи поблизу яких локалізовані назви гідрооб’єктів, карти басейну Дудвагу.

У вступі автор з’ясовує роль гідронімічних досліджень для мовознавства загалом і словацького зокрема. Він слушно зазначає, що комплексний аналіз словацької гідронімії дасть змогу не лише почерпнути цінну інформацію про мотиваційну, лексико-семантичну, словотвірну, структурно-типологічну характеристику назв водойм, але й розширить знання дослідників про диференціацію праслов’янського лексичного фонду в різних слов’янських діалектах, у тому числі й у словацьких. Погоджуємося з Ю. Гладким і стосовно того, що в найраніших гідронімних фіксаціях можна вбачати елементи архаїчної слов’янської лексичної системи. Зі вступної частини довідуємося також про історію наукового вивчення словацької гідронімії, яке фактично по-

¹ Juraj Hladký. *Hydronymia povodia Dudváhu*. – Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011. – 197 s., 1 мапа

чалоя з відомої для фахівців праці В. Шмілауера "Vodopis starého Slovenska" (1932). Однак це дослідження не давало цілісного уявлення про системну організацію словацької гідронімії, для чого, зрозуміло, необхідне монографічне опрацювання назв гідрооб'єктів у межах кожного басейну. Спробу такого дослідження вперше здійснено в праці М. Майтана й К. Римута "Hydronimija dorzecza Orawy" (1985).

Потребу комплексного історико-лінгвістичного опису гідронімікону Словаччини обґрунтував П. Жига в роботі "Hydronymia Slovenska a Hydronymia Europaea" (1994), указавши на необхідність створення проекту "Hydronymia Slovaciae", побудованого на тих самих методологічних засадах, що й відомий уже масштабний проект "Hydronymia Europaea". Розвинув його ідеї, детально опрацювавши методологію і методику дослідження словацької гідронімії, Я. Кршко в праці "Spracovanie hydronymie Slovenska (Metodicke pokyny na spracovanie projektov Hydronymia Slovaciae)" (2005). Наведені теоретичні роботи заклали наукове підґрунтя для історико-лінгвістичного вивчення словацького гідронімікону в межах якогось одного басейну або ж його частини. Це завдання успішно реалізовано в працях лексикографічного характеру Л. Сичакової (про гідронімію словацької частини басейну Соланої, 1996), К. Римута і М. Майтана (про назви гідрооб'єктів басейнів Дунайцю і Попраду, 1998), М. Майтана й П. Жига (про назви водойм басейну Іпля), Я. Кршка (про гідронімію водозборів Турця (2004) і Грону, 2008), Ю. Гладкого (про назви водойм басейну Нітри, 2004).

Підводячи читача до неупередженого сприйняття наступної праці такого плану, а саме "Hydronymia povodia Dudváhu", її автор зауважує, що проект комплексного (лексико-семантичного, структурно-типологічного, етимологічного) дослідження басейну Вагу (найбільшої річки Словаччини) "Analýza synchronnej a diachronnej hydronymie povodia Váhu" розроблено в Університеті Матея Бела (Банська Бистриця) і в Трнавському університеті (Трнава). З огляду на значний обсяг аналізованого матеріалу для зручності його опису басейн Вагу поділено на три частини – Верхній Ваг (досліджує Я. Кршко), межиріччя Вагу – Кисуці (Д. Величка, Я. Кршко), Дудваг (Ю. Гладкий).

У наступній частині – "Гідрографічна характеристика басейну Дудвагу" – автор наводить інформацію про фізико-географічні параметри цього басейну: його межі та площу (1531,6 км²), а також про витoki Дудвагу за сучасними картографічними джерелами й історичними (на основі аналізу трьох топографічних карт 1782–1784, 1837–1840 і 1884 pp.), на яких гідронім *Дудваг* зафіксовано в таких графічних варіантах: *Dud Waag*, *Dudwaag*, *Dudvágh B.*, *Dodvág*. Подано опис гідрографії річища Дудвагу, теперішній стан якого відрізняється від колишнього (згідно із сучасним гідрографічним членуванням Дудваг поділяється на 3 частини: Верхній Дудваг, Нижній Дудваг, Салібський Дудваг).

У ”Засадах опрацювання словникових статей” наголошено, що монографію побудовано відповідно до методики проекту ”Hydronymia Euroraea”. Аналізований матеріал подано у формі словникових статей, що є найзручнішим способом опису кожної окремої назви гідрооб’єкта. Власне ”Гідронімікон Дудвагу” містить дві частини: більшу – ”Назви протічних водойм” і меншу – ”Назви водних поверхонь (криниць, озер, тоней) та джерел”.

Варто відзначити, що кожна словникова стаття відбиває стандартизовану (унормовану, узвичаєну в загальнономовному вжитку) форму гідроніма. Якщо ж назва гідрооб’єкта має німецьку або угорську форму, то її словацький відповідник подано із зірочкою, наприклад: *Patak* → *Potok*.

Структура словникової статті добре розроблена й дає чітке уявлення про географічну характеристику гідрооб’єкта, вичерпну історико-лінгвістичну інформацію про становлення його назви. Вона (структура) складається з таких компонентів: 1) локалізація водойми на місцевості, її зв’язок із тією або іншою частиною р. Дудвагу; 2) варіанти гідроніма; 3) перелік писемних фіксацій кожного з варіантів (у порядку зростання від найдавніших свідчень); 4) тлумачення гідроніма та його варіантів (коротка етимологічна довідка, що передбачає з’ясування словотвірної структури назви й мотивації семантики твірної основи); 5) довідкова література. На нашу думку, у деяких випадках можна було б побудувати тлумачну частину словникової статті дещо інакше, подавши в хронологічному порядку (1, 2, 3 і т. д.) версії (якщо їх кілька) щодо пояснення походження тієї чи іншої назви. Це лише покращило б логічну структуру такої статті. В автора цього немає (див., наприклад, статті *Chtelnička* (С. 64), *Holeška* (С. 60–63), *Krynica* (С. 76–77) та ін.).

Найдокладнішою частиною праці є історико-етимологічний словник, у якому описано 326 гідронімів (213 назв протічних водойм, 113 назв різних мікрогідрооб’єктів). Не зрозуміло, щоправда, чому Ю. Гладкий не вказав у вступі загальної кількості аналізованих онімів (їх довелося рахувати).

Читаючи словникову частину монографії, впадає у вічі докладне опрацювання автором низки спеціальних джерел (карт, гідрографічних описів) і різноманітної довідкової літератури, про що свідчать як детальні писемні фіксації назв гідрооб’єктів або ж контактних ойконімів (мікротопонімів), починаючи (для деяких назв) із досить раннього періоду (XII ст.), так і версії інших дослідників щодо тлумачення етимології тієї чи іншої назви. Цікавий і сам реєстр гідронімів як об’єкт дослідження, у якому чимало цікавих, з погляду аналізу, назв, наприклад: 1) архаїчні гідроніми з формантом *-ava* (*Pilava, *Ronava* й ін.); 2) назви з гідроформантом *-уця*, які здебільшого мають паралелі в інших слов’янських регіонах (*Krupica*); 3) назви, твірні основи яких мотивовані непродуктивними сьогодні слов’янськими антропонімами (*Boleráz*, *Neded-* > *Neded-Večany*).

Майже для всіх назв запропоновано пояснення їхньої словотвірної структури, з’ясовано їхній етимон. Однак трапляються й такі, які не мають одно-

значного тлумачення, як-от гідронім *Pác*. Ю. Гладкий вважає походження цього гідроніма незрозумілим, припускаючи як можливий (услід за Я. Станіславом) його зв'язок з антропонімом **Pac(a)* (С. 95). Цю назву справді можна кваліфікувати як відантропонімну, пор. з цього приводу аналогічні чеські власні особові назви *Pác, Pača* (Beneš 111), а також відповідні їм словацькі ойконіми *Pac, Pača* (Majtán 306). У такому разі первинною формою гідроніма треба вважати **Pačьjь (potokъ)*.

Можлива й інша версія етимологізування назви *Pac* (в угорських джерелах другої пол. XIX ст. її подано у формі *Pacz er*, де *er* < угор. *er* 'потічок', пор. відповідно мадяризовану назву гідрооб'єкта *Barba er), якщо її розглядати як віддієслівне утворення від слвц. *pácat* 'падати з гуркотом' (SSN II, 689). У цьому разі *Pac* < *pac (< *pácat*) *'шумливий потік'.

Пояснення деяких назв потребує, на нашу думку, коригування. Так, варіант *Pil'anský potok* гідроніма *Kamenný potok* Ю. Гладкий виводить безпосередньо з ойконіма *Pila* (С. 69), не пояснюючи, однак, ролі структурного елемента *-an-* в атрибутиві *Pil'anský*. Еволюція цього означального компонента передбачала, очевидно, проміжну ланку **Pil'any*: *Pila* > **Pil'any* > *Pil'anský*.

У монографії "Hydronymia povodia Dudváhu" подано також гідрографічний показчик басейну Дудвагу (перелік його лівих і правих приток), список опрацьованих карт і довідкової літератури.

Рецензована праця Ю. Гладкого, яка є частиною масштабного проекту "Analýza synchronnej a diachronnej hydronymie povodia Váhu", перегортає ще одну якісно написану сторінку в "книзі" словацької гідронімії, засвідчуючи своєю появою розвиток гідронімічних студій у Трнавському університеті й Університеті Матея Бела, є гідним прикладом для наслідування гідронімістами з інших слов'янських країн.

Сподіваємося, що роботи Ю. Гладкого та його колег (Л. Сичакової, М. Майтана та П. Жига, Я. Кршка та ін.) стануть поштовхом для підготування в недалекій перспективі академічного "Історико-етимологічного словника гідронімії Словаччини".

Джерела

- Beneš – Beneš J. O českých příjmeních. Rejstříky / Sest. V. Doležalová. – Praha, 1970.
 Majtán – Majtán M. Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov. – Bratislava, 1972.
 SSN – Slovník slovenských nářečí / Ved. red. J. Ripka. – Bratislava, 2006. – Т. II.

С.О. Вербич